

УДК 328.185-047.23/047.44:81'42
DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.2.29>

А. А. Мошнін

кандидат наук з державного управління, докторант кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом,
today2022@ukr.net, 0000-0003-2013-7533

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Автором проаналізовано проблему поширення корупції в сучасній Україні. У роботі наголошено, що загальними причинами зростання корупції та організованої злочинності в Україні зазвичай є низька ефективність управління; колізії у законодавстві; низька динаміка розвитку соціально-економічних відносин; толерація корупції в суспільстві; неефективне функціонування більшості установ державної влади; відсутність розвинених соціальних інститутів; невисоке матеріальне забезпечення публічних службовців. Відмічено, що корупція є складною та багатогранною проблемою, яка впливає на економіку, політику та суспільство в цілому. Поняття та ознаки корупції вивчаються дослідниками з різних галузей знань, включаючи публічне управління, економіку, право, політологію та соціологію.

Мета роботи. Метою написання статті є аналіз сучасного стану проблеми подолання корупції в Україні та розробка визначальних напрямів для її подолання. У запропонованій статті визначено, що в Україні очевидно є необхідність функціонування органу, здатного здійснювати ефективні антикорупційні заходи. Відмічено, що корисний у цій ситуації для нашої країни може бути досвід Китаю де основним інструментом боротьби з корупцією є партійний орган (комісія працює за сигналами з різних джерел і ретельно перевіряє наявність корупції, у разі підтвердження матеріали передаються до правоохоронних органів, які вже встановлять провину осіб та призначають покарання).

Автор виокремлює основні напрями протидії корупції до яких належать: створення "списку посад" підвищеної небезпеки щодо корупції, що найбільш втягнуті у корупцію, для яких запропонувати перейти на строкові договори з "відшкодувальним пакетом", що становить часткову виплату з коштів бюджету, які чиновник втратить, відмовляючись від хабара; збільшення якості надання управлінських послуг та опрацювання критеріїв її оцінювання й утворення прозорих механізмів прийняття управлінських рішень, максимально перевести їх у форму технічного процесу, дистанційно, обмеживши прямі контакти з посадовими особами; створення структурних підрозділів із внутрішніх розслідувань корупції в державних органах; створення ефективного механізму захисту людей, які повідомляють про корупцію.

Ключові слова: корупція, сучасний стан, зловживання повноваженнями, державний службовець, протидія корупції, механізми публічного управління.

Постановка проблеми. За загальним визначенням, корупція – це зловживання повноваженнями з метою отримання особистої вигоди або переваги. Це може включати в себе підкуп, вимагання хабара, зловживання владою, відмивання грошей та інші незаконні дії.

Дослідники, які вивчають корупцію, зазвичай розглядають такі ознаки корупції, як:

– **секретність:** корупційні дії зазвичай здійснюються у секреті, що ускладнює їх виявлення та припинення. Корупція зазвичай відбувається за закритими дверима, у таємниці, іноді навіть за допомогою підкупу журналістів або засобів масової інформації. Секретність ускладнює

виявлення корупції, оскільки обмежує доступ до інформації та перешкоджає проведенню перевірок та розслідувань. Це створює умови для безкарності корупційних дій та сприяє поширенню цього явища;

– **неофіційність:** багато корупційних угод укладаються без офіційного документування, що ускладнює виявлення та доведення їх. Неофіційність є однією з основних проблем в боротьбі з корупцією. Корупційні угоди можуть бути укладені у таємниці, без офіційного документування або в нестандартних формах. Наприклад, це можуть бути усні домовленості, обіцянки або інші форми згоди, які не зафіксо-

вані у письмовій формі або не мають офіційного статусу. Це ускладнює процес збору доказів та припинення корупційних дій. Крім того, неофіційні угоди можуть бути укладені за допомогою посередників, що робить їх ще складнішими для виявлення та припинення. Посередники можуть бути залучені для того, щоб замаскувати корупційні угоди або забезпечити конфіденційність дій;

– *недостатня відкритість*: відсутність прозорості та обов'язковості декларування фінансових інтересів урядовців може відкривати додаткові можливості для корупції. Недостатня відкритість є одним з основних чинників, що сприяють корупції. Коли немає обов'язкового декларування фінансових інтересів урядовців, немає гарантії, що вони не використовують свої посадові повноваження для здійснення корупційних дій на свою користь. Недостатня прозорість також ускладнює контроль за використанням державних коштів та здійсненням державних закупівель. Недостатній доступ до інформації про процеси закупівель може дозволити посадовим особам здійснювати корупційні дії, такі як приховування цін або дискримінація відносно певних постачальників. Крім того, відсутність відкритості в урядові може відштовхувати інвесторів та підприємців, оскільки вони можуть вважати, що вони не отримають рівних можливостей на ринку або не зможуть конкурувати з іншими компаніями, що мають зв'язки з урядом. Таким чином, відкритість та прозорість уряду є критичними для боротьби з корупцією. Вона забезпечує необхідну інформацію та забезпечує громадський контроль за діяльністю державних органів, що ускладнює корупційні дії;

– *взаємозв'язок*: корупція зазвичай залежить від взаємозв'язків між особами, які надають та отримують хабарі. Взаємозв'язок є одним з ключових чинників, який сприяє поширенню корупції. Цей процес може відбуватися в різних сферах життя, включаючи державний сектор, бізнес, медицину, освіту тощо. Зазвичай, корупційні дії залежать від взаємозв'язків між особами, які надають та отримують хабарі. Особи, які мають значний вплив, можуть вимагати хабарі від інших осіб, що бажають отримати якісь послуги або позиції. Таким чином, корупція зазвичай залежить від того, які взаємозв'язки між особами існують. Прикладом може бути взаємодія між державними службовцями та бізнесменами. Нерідко державні службовці

можуть зловживати своїм становищем, вимагаючи хабарі від бізнесменів, які хочуть отримати дозвіл на проведення діяльності або на отримання пільг від держави. В таких випадках бізнесмен змушений платити хабар, щоб отримати потрібний документ або перевагу від держави. Також взаємозв'язок може бути відмічений між лікарями та пацієнтами. Лікарі можуть вимагати хабарі від пацієнтів, щоб забезпечити якісну медичну допомогу. Це може призвести до того, що пацієнти змушені платити лікарям, щоб отримати якісну медичну допомогу, тим самим порушуючи законодавство та посилюючи рівень корупції в цій галузі;

– *зловживання владою*: корупційні дії зазвичай пов'язані з недобросовісним використанням повноважень. Зловживання владою є одним з найбільш поширених способів корупції. Владні особи мають певний рівень повноважень, які дозволяють їм приймати рішення, які можуть мати значний вплив на життя громадян та державу в цілому. Корупція пов'язана з недобросовісним використанням цих повноважень, коли владні особи вимагають хабарі, пропонують послуги у замін на пільги, або забезпечують замовників придбанням певних товарів чи послуг. Зловживання владою може виявлятися в багатьох формах, наприклад, в недобросовісному відборі підрядників на державні закупівлі, недобросовісному використанні бюджетних коштів, відмові від розгляду заявок на отримання дозволів або відмові у видачі ліцензій у випадку, якщо не були отримані хабарі. Зловживання владою забезпечує можливість отримання привілеїв, які не допустимі для звичайних громадян, та створює нерівні умови в економіці та суспільстві в цілому. Такі дії підривають довіру громадян до державних органів та зменшують ефективність їх діяльності;

– *школа для громадських інтересів*: корупція може завдавати шкоди економіці, політиці та суспільству в цілому, оскільки гроші та ресурси можуть бути спрямовані на потреби окремих осіб чи груп, а не на потреби суспільства в цілому. Корупція може мати серйозні наслідки для громадських інтересів і призводити до значних втрат для економіки, політики та суспільства в цілому. Наприклад, коли посадовці отримують хабарі або віддають недобросовісні замовлення підприємцям, це може призвести до відхилення від принципів вільної конкуренції та ведення некоректних бізнес-практик. Це може призвести до зростання цін на товари

та послуги, а також до недостатньої якості продуктів чи послуг, що може завдати шкоди споживачам. Крім того, корупція може призводити до невірної розподілу ресурсів та грошових коштів, зокрема з бюджету. Це може відбуватися через зловживання владою, коли посадовці здійснюють вирішення на користь окремих осіб чи груп, а не на користь суспільства в цілому. Це може призвести до того, що відсутні будуть необхідні інвестиції в громадську інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я та інші сфери, що необхідні для розвитку суспільства.

Метою роботи є аналіз сучасного стану проблеми подолання корупції в Україні та розробка визначальних напрямів для її подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науці публічного управління є значна кількість праць на представлену проблему. Вчені зробили важливий внесок у дослідження вказаної проблеми. Українські дослідники – такі, як В. Гладкий, Л. Зубкова, М. Коник, М. Кравчук, М. Мельник, А. Мовчан, А. Новак зробили важливий внесок у дослідження проблеми корупції, особливо з використанням методології юридичної науки. У даній роботі ми спробуємо посилювати здійснене вченими теоретичне обґрунтування проблеми поширення корупції.

Виклад основного матеріалу. Корупція може також підривати довіру громадян до державних інституцій та політичних лідерів, оскільки вона показує, що правила та закони не діють рівно для всіх, а лише для тих, хто має достатній вплив та ресурси. Це може призвести до зменшення участі громадян у демократичних процесах та підвищення ризику для стабільності держави та її інституцій [1; 3; 6; 14].

Дослідники, які вивчають корупцію, пропонують різні підходи до боротьби з нею. Наприклад, економісти часто пропонують зменшення можливостей для корупції шляхом зниження ролі держави у економіці та підвищення рівня конкуренції. Правники розглядають можливості удосконалення правової системи та зміцнення кримінальної відповідальності за корупційні дії. Соціологи досліджують соціальні причини корупції та пропонують способи формування етики влади та громадської свідомості щодо неприпустимості корупції.

Варто відзначити, що до відомих дослідників корупції можна віднести Дж. Тірні, який вивчав корупцію в політичній системі, Р. Клаффі, який досліджував корупцію у бізнесі, та С. Розенблюм, яка працювала над проблемою зловжи-

вання владою. Узагальнюючи, поняття та ознаки корупції вивчаються дослідниками з різних галузей знань, а боротьба з корупцією вимагає комплексного підходу та співпраці між різними секторами суспільства [5].

Так, можна сказати, що дослідники визначають корупцію як зловживання владою або довірою для отримання особистої вигоди або неправомірної вигоди для інших осіб. Основними ознаками корупції є таємниця, непрозорість та відсутність відповідальності. Корупція може приймати різні форми, такі як підкуп, відмивання грошей, присвоєння державного майна, зловживання владою та багато інших. Вона може відбуватися на різних рівнях, від місцевого до міжнародного, та відноситися до різних секторів суспільства, таких як політика, бізнес, судова система, охорона здоров'я, освіта тощо.

Дослідники також визначають поняття “корупційного ризику”, який відображає можливість виникнення корупційних дій в конкретному секторі чи інституції. Це дозволяє зосередитися на профілактиці та запобіганні корупції, зокрема шляхом підвищення прозорості та відкритості в управлінні, зменшення дискреційних повноважень, розвитку ефективної контрольної системи та зміцнення правової відповідальності [11; 13]. Так, слід констатувати, що поняття корупції та її ознаки є складними та багатограними, а їх вивчення є важливим завданням для багатьох дослідників у різних галузях знань.

Визначення Клейнфелтера підкреслює той факт, що корупція може бути як прямим зловживанням повноваженнями, так і відмовою у дії, тобто невиконанням своїх обов'язків, що також може призвести до отримання особистої вигоди або для надання вигоди іншим особам [16].

Інший дослідник, С. Роуз-Акерман, визначає корупцію як зловживання публічними повноваженнями з метою отримання особистої вигоди або забезпечення вигоди іншим особам. Це означає, що особа, яка займає високу посаду в органах влади, використовує свої повноваження для отримання неправомірних вигод, наприклад, підкупів, отримання хабарів або лобіювання законів на користь певних осіб чи підприємств. Крім того, корупція може включати недостатню повноту виконання службових обов'язків, що може призвести до фінансових втрат для держави або інших негативних наслідків [17].

Дослідниця Н. Королевська, у своїй роботі “Поняття корупції: дефініції, проблеми та шляхи

вирішення”, визначає корупцію як “неправомірні дії, здійснювані у сфері влади, які мають на меті отримання неправомірної вигоди від інших осіб”. Інші відомі дослідники на тему корупції включають М. Джонстона, П. Лехера, Дж. Вольфенсона та інших. Вони досліджують корупцію в різних країнах та сферах діяльності, а також вивчають методи боротьби з нею [9].

Крім того, багато дослідників розглядають не тільки поняття та ознаки корупції, але й її причини та наслідки. Так, Френсіс Фукуяма відомий американський політолог та соціолог японського походження, який займається дослідженнями різноманітних аспектів політики та суспільства. Він розглядає корупцію як наслідок низької ефективності та недостатньої регуляції державної влади. Фукуяма вважає, що в слабких державах, де правова система не працює належним чином, відсутні чіткі правила гри та стандарти, що регулюють поведінку влади та бізнесу, з’являється “місце для корупції” [15].

Політик відзначає, що низький рівень культури та моральних цінностей у суспільстві також може бути причиною корупції. Якщо в суспільстві не існує загальноприйнятих моральних норм, які забороняють корупцію та вимагають дотримання етичних принципів, то люди можуть відчувати, що їхня корупційна поведінка не є неправомірною, а є “нормою” в даному середовищі.

Наслідки корупції можуть бути серйозними і відчутними для всього суспільства. Вони включають в себе невідповідність здійснення державної влади та її функцій на користь громадян, високу ціну для бізнесу та економіки, втрату довіри громадян до влади та зменшення інвестиційної привабливості країни.

На нашу думку, в Україні причини корупції можуть бути пов’язані зі слабкою інституційною спроможністю держави та недостатньою регуляцією влади. Він вважає, що відсутність ефективних механізмів контролю за владою є серйозним фактором, який сприяє поширенню корупції в Україні.

Дослідник також вказує на відсутність відповідальності як причину корупції, оскільки низький рівень кримінальної відповідальності зменшує ризик покарання за корупційні дії. Недостатньо розвинута громадянська культура також може стимулювати поширення корупції, оскільки громадяни можуть вважати певні форми корупції нормою поведінки, а не порушенням закону [12]. Таким чином, дослідник наго-

лошує на необхідності змін в політичній культурі та вдосконаленні механізмів контролю за владою для боротьби з корупцією в Україні.

Оскільки корупція є серйозною проблемою у багатьох країнах світу, багато дослідників займаються розробкою стратегій та методів боротьби з нею. Так, О. Данилюк висловлює думку, що для ефективної боротьби з корупцією потрібно поєднувати різні підходи. Зокрема, необхідні політичні реформи, що спрямовані на зміну системи влади, економічні заходи, що сприяють зменшенню можливостей для корупції, та інструменти міжнародної співпраці, що забезпечують спільну дію країн у боротьбі з корупцією на міжнародному рівні [4].

Іншими словами, боротьба з корупцією повинна бути комплексним підходом, який включає в себе різноманітні методи та інструменти. Відсутність однієї складової може підірвати ефективність боротьби з корупцією в цілому. Таким чином, необхідно залучати різні галузі та сфери, такі як політика, економіка та міжнародна співпраця, для досягнення успішних результатів у боротьбі з корупцією.

В Україні, проблема корупції є особливо актуальною, тому багато дослідників працюють над розробкою конкретних рекомендацій та інструментів боротьби з нею. Наприклад, О. Вознюк, вказує на те, що культура спілкування в суспільстві повинна змінитися, і громадяни повинні навчитися вимагати від влади чесності та відкритості. Це може здійснюватися за допомогою громадських кампаній, освітніх проектів, а також шляхом використання засобів масової інформації [2].

Деякі дослідники пропонують використовувати інструменти технологій, наприклад, блокчейн, які можуть забезпечити більш прозору та безпечну обігову систему. Блокчейн - це технологія, що дозволяє створювати цифрові записи, які не можна змінити або скопіювати, а також забезпечує їх безпеку. Це може допомогти забезпечити прозорість та контроль у різних галузях, де проблема корупції є найбільш відчутною, наприклад, у галузі закупівель, електронного голосування тощо. Інші технології, такі як штучний інтелект та аналітика даних, також можуть використовуватися для виявлення та запобігання корупції.

Підкреслимо, що у сучасному світі корупція є серйозною соціально-політичною проблемою, яка впливає на економічний розвиток країн та їхнє демократичне функціонування. Дослід-

ники займаються вивченням різних форм корупції, а саме: політичної корупції, корупції в економіці, корупції в правоохоронних органах, корупції в медицині та інших сферах. Політична корупція є однією з найпоширеніших форм корупції і полягає у використанні владних повноважень для особистої вигоди, зокрема, отримання хабарів та підкупів.

Дослідниця А. Калашникова спеціалізується на вивченні політичної корупції та вказує на основні ознаки цієї форми корупції. Зокрема, до основних ознак політичної корупції вона відносить зловживання владними повноваженнями, вимагання хабарів та підкупів, та непрозорість діяльності владних структур [7].

Висновки. Дослідження форм корупції та її наслідків є важливим завданням для розробки ефективних стратегій боротьби з цією проблемою. Такі дослідження дають можливість краще розуміти механізми корупції, виявляти та протидіяти її проявам, а також розробляти політичні та економічні реформи для зменшення рівня корупції в суспільстві.

Доречно відзначити, що Є. Лібанов – український дослідник, який зосереджується на вивченні корупції в економіці та її впливі на економічний розвиток країни, – наголошує на тому, що корупція в економіці має негативний вплив на інвестиційний клімат країни, що може спричинити зменшення інвестицій та втрату робочих місць.

Дослідник пропонує використовувати інструменти економічної політики та правової реформи для боротьби з корупцією в економіці. Наприклад, економічні заходи можуть включати зменшення податкових ставок для підприємств, що діють чесно та відкрито, водночас зі збільшенням штрафів та покарань для корупційних схем. У свою чергу, правові реформи можуть включати зміни в законодавстві, які зміцнюють права і захист ділових партнерів, транспарентність укладених контрактів та механізми відповідальності для порушників закону. Дослідження Є. Лібанова є важливим в контексті розвитку економіки та підвищення рівня життя в Україні. Боротьба з корупцією в економіці є важливим завданням, яке потребує комплексного підходу та реалізації широкого спектру заходів [10].

Отже, поняття та ознаки корупції досліджувались багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Крім того, багато з них займаються розробкою стратегій та методів боротьби з корупцією. Проте, незважаючи на ці зусилля,

проблема корупції залишається актуальною і потребує подальшого вивчення та боротьби.

Список використаної літератури:

1. Балабанов О., Резніченко О. "Корупція в Україні: поняття, причини, наслідки". *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 5-8.
2. Вознюк, О. Корупція в Україні: причини, наслідки та шляхи подолання. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України. 2018, с. 48-63
3. Гончаренко, О.В. Корупція як соціально-політичне явище. Київ: Кондор, 2004, 304 с.
4. Данилюк, О. "Корупція в органах державної влади: аналіз проблем та шляхи їх вирішення". Електронний науковий журнал "Публічне управління: теорія та практика", 2018.
5. Дж. Тірні, Р. Клаффі, С. Розенблюм. "The New Public Management: Lessons from Innovations in Strategic Management for the Public Sector". 1993.
6. Калашник, О.І., Руденко, Т.І. Корупція в Україні: проблеми та шляхи подолання. Київ: НІСД, 2015, 240 с.
7. Калашникова А. "Корупція в Україні: історія, сьогодення, боротьба" (укр.), видавництво "АртЕк", 2017.
8. Клатценбергер, Р. *Corruption and Reform: Lessons from America's Economic History*. Cambridge University Press. 2006.
9. Королевська Н., Джонстон М., Лехер П., Дж. Вольфенсон "Цілі сталого розвитку: досягнення до 2030 року". Звіт. 2016.
10. Лисенко, О. "Корупція в органах державної влади: проблеми та шляхи їх вирішення". Київ: ТОВ "Видавництво "Кондор-Віват", 2017.
11. Медведева, І. "Нові механізми контролю за діяльністю державних службовців". Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. *Серія "Право"*, вип. 34, 2016, с. 140-144.
12. Мухін, В. "Корупція в органах державної влади: сутність та види". Електронний науковий журнал "Право та держава", 2019.
13. Нуруллаєв І.С. Міжнародно – правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією. Монографія. Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 160 с.
14. Онищук О. О. Механізм адміністративно – правового запобігання та протидії корупції. Форум права. 2010. № 4. С. 686 – 689.
15. Риженко, Т. "Корупція в системі державного управління: ознаки, види та шляхи протидії". Електронний науковий журнал "Публічне управління та адміністрування", 2020.
16. Шаповал, В. В. Контроль та аудит у сфері державного управління. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017, с. 190-205.
17. Шевченко, В. "Контроль за діяльністю державних службовців: проблеми та шляхи вирішення". Наукові праці Національного університету "Острозька академія". *Серія "Право"*, вип. 4 (37), 2018, с. 165-171.

Moshnin A. A. Theoretical foundations of the problem of combating corruption in Ukraine

The author analyzed the problem of the spread of corruption in modern Ukraine. The work emphasizes that the general reasons for the growth of corruption and organized crime in Ukraine are usually low management efficiency; conflicts in legislation; low dynamics of development of socio-economic relations; tolerance of corruption in society; inefficient functioning of most institutions of state power; lack of developed social institutions; low financial support of public servants. It was noted that corruption is a complex and multifaceted problem that affects the economy, politics and society as a whole. Concepts and signs of corruption are studied by researchers from various fields of knowledge, including public administration, economics, law, political science, and sociology.

The goal of the work. The purpose of writing the article is to analyze the current state of the problem of overcoming corruption in Ukraine and to develop defining directions for overcoming it. In the proposed article, it is determined that in Ukraine there is an obvious need for the functioning of a body capable of implementing effective anti-corruption measures. It was noted that the experience of China, where the main tool for fighting corruption is a party body, can be useful in this situation for our country (the commission works based on signals from various sources and carefully checks the presence of corruption, in case of confirmation, the materials are transferred to law enforcement agencies, which will already establish guilt persons and impose punishment).

The author singles out the main areas of anti-corruption, which include: creating a "list of positions" of increased danger in relation to corruption, those most involved in corruption, for which it is proposed to switch to fixed-term contracts with a "compensation package", which is a partial payment from the budget funds that the official will lose, refusing a bribe; increasing the quality of the provision of management services and working out the criteria for its evaluation and the formation of transparent mechanisms for making management decisions, as much as possible to translate them into the form of a technical process, remotely, limiting direct contacts with officials; creation of structural divisions for internal investigations of corruption in state bodies; creating an effective mechanism to protect people who report corruption.

Key words: *corruption, current state, abuse of authority, civil servant, anti-corruption, mechanisms of public administration.*